

برنامه حافظه جهانی یونسکو

تاریخچه

حافظه جهانی به عنوان حافظه ملل جهان توصیف می‌شود که در حفظ هویت‌های فرهنگی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. بخش عمده حافظه جهانی را میراث مستند موجود در کتابخانه‌ها و بایگانی‌ها در سراسر جهان تشکیل می‌دهد. به علت این که میراث مستند بسیاری از ملل اغلب به علت جابه‌جایی، غفلت و عدم آگاهی در معرض فرسودگی، فراموشی و گاهی بی‌توجهی قرار گرفته است، یونسکو برای جلوگیری از نابودی میراث مستند در سال ۱۹۹۲ برنامه حافظه جهانی را تأسیس نمود.

این برنامه به عنوان فعالیتی جدید به منظور تسهیل، حفظ و نگهداری میراث مستند جهانی با استفاده از تکنیک‌های مناسب و افزایش آگاهی در مورد وجود و اهمیت میراث مستند جهانی طراحی شده است. این برنامه همچنین فهرستی از تمام آثار که به عنوان بخش‌های متشکل حافظه جهانی مشخص شده‌اند تهیه کرده و برای ایجاد ارتباط با این میراث مستند یک آرم جهانی فراهم ساخته است.

برنامه حافظه جهانی تلاش دارد تا میراث مستندی که از طرف هر ملت گردآوری شده به عموم مردم دنیا معرفی نماید.

اهداف برنامه

- ایجاد تسهیلات حفظ و نگهداری از طریق روش‌های مناسب
- قسمت اصلی میراث فرهنگی جهان را میراث مستند تشکیل می‌دهد. از آنجایی که این اسناد از مواد طبیعی ساخته شده و در معرض نابودی و فرسودگی قرار دارد و نیز بعضی از این میراث که به صورت الکترونیکی موجود می‌باشد ممکن است از بین برود، بنا بر این برای جلوگیری از این موارد، تسهیلات مناسبی به منظور حفظ و نگهداری این میراث فراهم شده است.

• امکان دسترسی همگانی به میراث مستند جهان

برنامه حافظه جهانی فرصتهایی را فراهم می‌سازد تا امکان دسترسی عموم برای همه ایجاد شود. توسعه محصولات چون CD-ROM ها و نوارهای دیجیتالی و دیسک‌های فشرده شنیداری و تصویری (DVD) از جمله راهکارهای ارائه شده می‌باشد. وجود این محصولات و مشارکت همگانی تمامی کشورها امکان دسترسی عمومی و انتقال مطالب را به نسل‌های آتی ایجاد می‌کند.

• افزایش آگاهی جهانی از میراث مستند جهانی

برنامه حافظه جهانی به منظور افزایش اطلاعات و آگاهی، سمینارهایی را تدارک می‌بیند تا بتواند دولت‌ها، مردم و بخش‌های تجاری و بازرگانی را از اهمیت میراث مستند مطلع سازد.

• گسترش برنامه‌های میراث جهانی

با تشکیل کمیته‌های مشورتی بین‌المللی کمیته‌های ملی و منطقه‌ای، حافظه جهانی به برنامه‌ای بین-المللی تبدیل می‌شود و با مشارکت متخصصان، استفاده کنندگان، دولت‌ها و سازمان‌ها امکان گسترش این برنامه بین‌المللی ایجاد می‌شود.

تعریف میراث مستند

آنچه که به عنوان میراث مستند یاد می‌شود می‌تواند سند منفرد و یا مجموعه‌ای دارای یا بایگانی باشد. هرسندی دربرگیرنده دو بخش است:

بخشی که دربرگیرنده اطلاعات است مانند روزنامه، کتاب و پوستر

بخشی که اطلاعات بر روی آن ثبت شده است مانند کاغذ، پوست و غیره

این مستندات می‌تواند به صورت زیر دسته‌بندی شود:

موارد متن‌دار مانند روزنامه و کتاب، موارد غیر متنی مانند طرح‌هایی با مداد، مرکب، جوهر و مداد رنگی و همچنین آثار چاپی، نقشه و موسیقی یا تصاویر و اطلاعات الکترونیکی از جمله صوتی، تصویری، ویدیویی و مکتوب

گاهی بعضی از آثار به صورت شخصی گردآوری شده که ممکن است به نهادی، مرکزی یا شخصی تعلق داشته باشد. از این آثار نیز به عنوان مستندات یاد می‌شود. همچنین بعضی از سنن شفاهی که

از نسلی به نسلی دیگر انتقال یافته است بخشی از میراث مستند تلقی می شود. برنامه حافظه جهانی با ایجاد طرح هایی باعث تداوم فرهنگ، آیین و سنت و زنده نگه داشتن آنها می شود.

معیارهای گزینش برای سنجش

تنظیم فهرست برنامه حافظه جهانی که در سطح بین المللی، منطقه ای یا ملی انجام می شود بر اساس معیارهای ارزیابی اهمیت جهانی میراث مستند و نیز تأثیرات آن در بعد جهانی، منطقه ای یا ملی صورت می گیرد.

معیارهای تدوین شده توسط یونسکو در چارچوب ثبت آثار در فهرست بین المللی عنوان شده است اما در حوزه منطقه ای و ملی نیز قابل اجرا است. انتخاب یک سند در برنامه حافظه جهانی با توجه به قابلیت های آن در مقایسه با معیارهای گزینش، محتوای کلی دستورالعمل ها و شرایط دیگر مطرح شده در این برنامه می باشد.

لازم است ذکر شود که ارزیابی آثار نسبی می باشد و معیار کاملی برای بیان اهمیت فرهنگی وجود ندارد به همین دلیل یک معیار کلی که بر اساس آن بتوان سندی را در برنامه حافظه جهانی ثبت کرد وجود ندارد.

هنگامی که سندی برای ثبت در برنامه کاندیدا می شود ابتدا باید از لحاظ صحت و درستی آن مورد بررسی قرار گیرد:

- آیا ماهیت و منشأ آن قابل اطمینان است؟ اسناد کپی، المثنی، جعلی، ساختگی و دروغی ممکن است با سند اصلی اشتباه گرفته شود.

- کمیته مشورتی بین المللی باید از اهمیت جهانی سند مطرح شده اطمینان داشته باشد یعنی آن سند منحصر به فرد و بی نظیر باشد، به طوری که گم شدن یا از بین رفتن آن سبب تضعیف میراث مستند گردد یا تأثیر زیادی در یک محدوده زمانی از نظر فرهنگی در سطح جهانی بگذارد.

- منبعی دارای ارزش جهانی است که بیش از یک مورد از معیارهای گزینش را در برگیرد.

معیارهای مورد نظر عبارت است از:

- نفوذ و تأثیر
- زمان
- مکان
- مردم
- موضوع
- شکل و سبک
- ارزش معنوی، فرهنگی و اجتماعی

نفوذ و تأثیر

مستنداتی از لحاظ جهانی با ارزش است که دارای نفوذ و تأثیر بر جهان باشد. مانند اثرهای مذهبی و یا سیاسی که در شکل‌گیری تاریخ مؤثر بوده‌اند.

زمان

آثاری که دوره‌ای از تغییر در جهان را بیان می‌نماید و یا این که به شناخت و آگاهی از تاریخ در دوره‌ای خاص کمک می‌کند مانند مستنداتی که دوره‌های بحرانی یا تغییرات مهم اجتماعی و فرهنگی را در یک دوره زمانی نشان می‌دهد.

نکته: آثار مستند فقط به علت قدمت از ارزش برخوردار نمی‌باشد.

مکان

مکان تشکیل یک اثر مشخصه اصلی اهمیت آن اثر می‌باشد و در بر گیرنده اطلاعات حیاتی در باره منطقه‌ای است که در تاریخ و فرهنگ جهانی دارای اهمیت بوده است. میراثی که حاوی اطلاعات مهم در ارتباط با مکان یا منطقه‌ای باشد که نقش مهمی را در تحولات مهم تاریخی ایفا کرده است مانند آثار متعلق به اماکن تاریخی یا انقلابی، کشاورزی و یا صنعتی

مردم

مستنداتی که در ارتباط با افراد، گروه یا اشخاصی بوده که در تاریخ نقش مهمی را ایفا کرده‌اند.

موضوع

شرایط و اوضاع اجتماعی و فرهنگی یک اثر نشان‌دهنده جنبه‌های مهمی از رفتار بشری و یا پیشرفت اجتماعی، صنعتی یا سیاسی است و ممکن است در برگیرنده ماهیت حرکت‌های بزرگ و نمایانگر تأثیر افراد و گروه‌های مهم باشد. موضوع یک مستند می‌تواند بیانگر پیشرفت‌های خاص تاریخی یا فکری در زمینه‌های مختلف باشد.

شکل و سبک

میراث مستند ممکن است دارای ارزش‌های برجسته‌ای از جمله سبک‌شناسی، زبان‌شناسی و زیباشناسی بوده و به عنوان نمونه واقعی از آداب و رسوم و یا قالب‌های نابود شده یا در حال نابودی باشد مانند دست‌نویس‌های روی برگ و پوست

گزینه‌های زیر نیز در نظر گرفته می‌شود:

نادر بودن: محتوا و ماهیت فیزیکی سند به عنوان اثری کمیاب در نوع و زمان خود مطرح شود.

کامل بودن: با توجه به ماهیت‌های فیزیکی، آیا اثر بجا مانده کامل است یا خیر، صدمه دیده یا تغییر کرده است، آیا بقای میراث مطرح شده در خطر می‌باشد، اگر اثر از خطر مصون است آیا تمهیداتی برای تداوم این اثر صورت گرفته است.

برنامه مدیریتی: آیا برنامه‌ای به منظور نشان‌دادن اهمیت میراث مستند با توجه به روش‌های مناسب برای حفظ و دستیابی به آنها وجود دارد؟

کمیته‌ها

برنامه حافظه جهانی به منظور دستیابی به اهداف خود نیازمند طراحی ساختار مدیریتی مناسبی می‌باشد که در برگیرنده سه کمیته زیر است:

- کمیته مشورتی بین‌المللی
- کمیته‌های حافظه جهانی ملی و منطقه‌ای
- دبیرخانه

کمیتهٔ مشورتی بین‌المللی

در سال ۱۹۹۳ یک کمیتهٔ مشورتی بین‌المللی تأسیس شد. در اولین نشست این کمیته در پولکوسک (لهستان) موارد زیر مطرح شد:

- یونسکو به عنوان هماهنگ‌کننده و نهادی که باعث گسترش هماهنگی بین دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی خصوصی و عمومی می‌شود انتخاب شد..

- دو زیرکمیته یکی برای ارزیابی دوره‌ای ضوابط مربوط به برنامه و دیگری برای بررسی بازاریابی برای محصولات برنامه در سراسر جهان تأسیس شود.

این کمیته توصیه‌هایی را به منظور گزینش آثار و ثبت آن‌ها در فهرست جهانی ارائه نمود. همچنین مسئولیت نظارت بر برنامه‌ها را به طور کلی بر عهده گرفت.

اعضای این کمیته متشکل از ۱۰ تا ۱۵ نفر می‌باشد که از هر کشور فقط یک عضو تعیین می‌شود. مسئولیت انتخاب این اعضا بر عهدهٔ مدیرکل یونسکو و بر اساس صلاحیت شخصی آنان است. مدت زمان دوره چهار سال با امکان تجدید یک بار می‌باشد. این کمیته فعالیت‌های خود را بر اساس مقررات تدوین شده توسط یونسکو انجام می‌دهد.

یونسکو با فدراسیون بین‌المللی اتحادیهٔ کتابخانه‌ها (IFLA) و با شورای بین‌المللی بایگانی‌ها (ILA) قراردادی را منعقد ساخت تا هر یک در خصوص مجموعه‌های کتابخانه‌ای و بایگانی‌ها، فهرستی را از مجموعه‌هایی که دچار صدمات زیادی شده است، تهیه نماید.

کمیته‌های منطقه‌ای و ملی برنامهٔ حافظهٔ جهانی

کمیته‌های ملی برنامهٔ حافظهٔ جهانی مسئولیت دقیق طرح‌ها و فعالیت‌هایی را که در چارچوب برنامه انجام می‌گیرد بر عهده دارد. از جمله وظایف این کمیته‌ها:

- شناسایی و نامزد کردن میراث مستند در کمیتهٔ مشورتی بین‌المللی به منظور ثبت در فهرست جهانی

- تعیین موارد و ارائه پیشنهادهایی مبنی بر حذف موارد مزبور از فهرست به کمیتهٔ مشورتی بین‌المللی

- همکاری نزدیک با سازمان‌های دولتی و غیردولتی

- مدیریت کلی و هماهنگی طرح‌ها و فعالیت‌ها در سطح ملی

- نظارت دقیق از طرح‌های ملی و فعالیت‌هایی که در چارچوب برنامه انجام شده است.

کمیته‌های منطقه‌ای مرکب از افراد و دو یا چند کشور خواهد بود که یک هدف مشترک را در طرح‌ها و فعالیت‌ها پیگیری می‌نماید و یا تمایل به همکاری به منظور پیگیری طرح‌ها و فعالیت‌ها. این کمیته‌ها ممکن است بر مبنای جغرافیایی ایجاد شود یا گروهی از افراد از کشورهای دور و پراکنده اما در منافع یک میراث مستند خاص سهیم باشند.

کمیته‌های منطقه‌ای و ملی توسط مناطق و کشورهای ذیربط تأسیس می‌شود. عضویت در کمیته‌های ملی و منطقه‌ای بر طبق شرایط خاص کار هر کمیته تعیین می‌گردد. قواعد اجرایی توسط کمیته‌ای ملی و منطقه‌ای منطبق با اهداف برنامه حافظه جهانی و نیازهای منطقه‌ای و ملی تدوین می‌شود. پیش از هر کنفرانس عمومی، یونسکو گزارشی رسمی توسط کمیته‌های ملی و منطقه‌ای پیرامون برنامه ملی و منطقه‌ای تهیه و برای کمیته مشورتی بین‌المللی ارسال می‌کند. سپس توسط کمیته مشورتی بین‌المللی گزارشی جامع به کنفرانس ارائه می‌شود.

دبیرخانه

این بخش مسئولیت اطلاع‌رسانی عمومی را بر عهده دارد:

- ارائه خدمات دبیرخانه‌ای به کمیته مشورتی بین‌المللی
- تأسیس و نگهداری به روز فهرست حافظه جهانی
- ارائه فعالیت‌های برنامه
- اداره صندوق حافظه جهانی
- نظارت دقیق برنامه

مراحل گزینش برای ثبت در فهرست جهانی

هر سازمان یا شخصی می‌تواند میراث مستند را برای ثبت در فهرست جهانی معرفی نماید. موارد ارائه شده باید حداقل اطلاعاتی را مطابق با ساختار فرم‌های نامزدی در بر داشته باشد. دبیرخانه پس از دریافت فرم‌های تکمیل شده، آن‌ها را مورد ارزیابی قرار می‌دهد.

گزینه‌های مورد ارزیابی:

۱. اطلاعات ارائه شده

۲. اظهار نظر کمیته‌های ملی و منطقه‌ای در مورد آثار ارائه شده

پس از ارزیابی توسط دبیرخانه، اثر ارائه شده برای بررسی به کمیته مشورتی بین‌المللی ارائه می‌گردد. پیشنهادات کمیته‌های ملی و منطقه‌ای عنوان در اولویت قرار دارد.

نکته: در بعضی موارد کمیته‌های ملی و منطقه‌ای وجود ندارد و تحت شرایطی کمیته‌های مشورتی

بین‌المللی بنا به صلاحدید خود میراثی را به عنوان اثر به فهرست جهانی معرفی می‌نماید.